

Fagfornyelsen og Utdanningsvalg – et ungt fag fortsatt i støpeskjeen

Fagnettverk Utdanningsvalg

Oktober 2019

Erik Hagaseth Haug

Plan for resten av dagen

- Et kort historisk tilbakeblikk på fagets opprinnelse og utviklingen fram til forslag til ny læreplan i fagfornyelsen
- Et kjerneelement: Karrierekompetanse
  - Hva rommer karrierekompetansebegrepet
  - Konsekvenser for innholdet i faget?
- Praktiske øvelser som kan være relevante i faget – noen eksempler
- Presentasjon av mellomarbeid som skal gjøres før neste samling

Oppvarming

- Hvor lenge har du vært lærer i Utdanningsvalg?
- Hva er det beste tiltaket i Utdanningsvalg på din skole i dag?
- Hvilke forventninger har du til deltakelse i fagnettverket?
- Hva ønsker du å sitte igjen med etter dagen i dag?

Faglig utgangspunkt for økta

Kapittel 4	
Utdanningsvalg som fag på ungdomstrinnet – et uforløst potensial som brobygger mellom nåtid og framtid for elever i norsk skole?	95
<i>Erik Hagaseth Haug</i>	
Innledning	95
Faget utdanningsvalg i norsk ungdomsskole	96
Fra prosjekt til obligatorisk fag	98
Revidert læreplan og veileder i faget	99
Fagfornyelsen av Kunnskapsløftet – foreslåtte kjerneelementer i utdanningsvalg	100
Mulige veier videre for utdanningsvalg	102
Evaluering av utdanningsvalg som grunnlag for videreutvikling	102
Internasjonal forskning med relevans for videreutviklingen av utdanningsvalg	107
Hvordan sikre kvalitet og videreutvikling i faget?	108
Utdanningsvalg – en brobygger mellom nåtid og framtid?	112
Referanser	112

KAPITTEL 3 UTDANNINGSVALG – KOMPETANSEUTVIKLING FOR FRAMTIDENS UTDANNINGS- OG ARBEIDSLIV	57
<i>Erik Hagaseth Haug</i>	57
Innledning	57
Begrepsbruken i dette kapittelet	58
Samfunnsstrukturer som grunnlag for målsettinger i utdanningsvalg	59
Unge forståelse av karrierevalg i dag	61
De skal selv finne ut av det, og det er mange som ikke makter	62
Skal disse temaene tas opp i utdanningsvalg?	62
Å være sikker på at det usikre finnes, gjør at du kan møte det usikre på en sikrere og mer positiv måte	64
Hvordan bruke Gelatt og Gelatts paradokser i utdanningsvalg?	66
Kollektiv narrativ veiledning	67
Livstree	68
Konklusjon	69
Litteratur	69

Kultur for læring

(St.meld. nr. 30 (2003–2004))

- Sammen med andre strukturendringer i Kunnskapsløftet ble styrking av utdannings- og yrkesveiledning for ungdom løftet fram som et viktig tema i denne stortingsmeldingen.
- Utgangspunktet for et slikt fokus var begrunnet i et behov for å redusere omvalg og frafall i videregående opplæring (Lødding & Holen, 2012).
- Et viktig poeng var tettere samarbeid, både mellom skoleslag og mellom skole og arbeidsliv.
- Sistnevnte perspektiv kan settes i sammenheng med en internasjonal debatt omkring «skills mismatch» knyttet til «bekymringen for at unges yrkesvalg i en rekke vestlige land i liten grad svarer til de behov for kompetanse som næringslivet opplevde, og forventet å ville oppleve» (Buland & Mathiesen, 2008, s. 9).

Innst. S. nr. 268 (2003-2004) (Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen, 2004)

- «... en innføring av programfag [vil] knytte grunnskole og videregående opplæring bedre sammen, bidra til en bedre tilpasset opplæring og samtidig gi mulighet for en mer praktisk aktivitet eller fordypning» (s. 6).
- Det ble fremhevet at tilbudet måtte gi elevene erfaring med innhold, oppgaver og arbeidsmåter som karakteriserer de ulike utdanningsprogrammene. «Hospitering i videregående skole og/eller lokalt arbeidsliv kan være aktuelle virkemidler, ved siden av at IKT gir store muligheter», het det i innstillingen (s. 31).

2008 Fra prosjekt til fag

- Fra skoleåret 2008/2009 ble prosjektet *programfag til valg* endret til det obligatoriske faget utdanningsvalg.
- Ny læreplan fastsatt av Kunnskapsdepartementet (Utdanningsdirektoratet, 2006) kom som en erstatning for retningslinjene for programfag til valg som gjaldt tidligere.
- Den første læreplanen for utdanningsvalg hadde tre hovedområder med tilhørende kompetansemål (Utdanningsdirektoratet, 2008).
  - *Om videregående opplæring og arbeidsliv,*
  - *Utprøving av utdanningsprogram og*
  - *Om egne valg.*

Tre hovedområder

- Gjennom de tre hovedområdene var hensikten å gi elevene innsikt i strukturer og innhold i videregående utdanningsprogrammer og hvilke yrker de forskjellige programmene leder mot. Samtidig vektlegges viktigheten av kartlegging av og refleksjon over egne interesser og forutsetninger, knyttet til eget utdannings- og yrkesvalg gjennom hovedområdet «Om egne valg».
- Det største hovedområdet (anbefalt å utgjøre 60 %) var «Utprøving av utdanningsprogram». Et viktig premiss er at de tre hovedområdene er ment å utfylle hverandre og derfor må ses i sammenheng.

2015

Revidert læreplan og veileder i faget

- Fra skoleåret 2015/2016 ble revidert plan for utdanningsvalg tatt i bruk. I november samme år ble det også utgitt en veileder til faget (Utdanningsdirektoratet, 2015b).
- I veilederen står det blant annet (Utdanningsdirektoratet, 2015b, s. 2): «Faget handler ikke kun om valg av videregående opplæring, men innebærer et livslangt perspektiv på en yrkeskarriere og oppbygging av en kompetanse som elevene kan anvende senere i livet. I dette perspektivet kan karriere ses som deltakelse i utdanning, lønnet og ulønnet arbeid, og i forskjellige roller vi har i ulike livsfaser.»

Tre hovedområder

Personlig valg, Utdanning og yrker og Arbeid.

- Hovedområdet «Personlige valg» handler om å utvikle bevissthet om egne interesser og muligheter og å reflektere over hva det har å si for karrierevalg. I hovedområdet inngår kunnskaper og ferdigheter knyttet til informasjon om utdanning og yrker. Videre omfatter hovedområdet å lære å sette seg egne mål og lage karriereplaner. Et sentralt tema i hovedområdet er hvordan kjønn og andre forhold påvirker utdanningsvalget.
- Hovedområdet «Utdanning og yrker» handler om hvordan ulike utdanningsveier kan føre fram til ulike yrker. Det handler om å skaffe seg relevant kunnskap og praktisk erfaring om utdanningsveier i videregående opplæring og i bedrifter og se dette i sammenheng med personlige ønsker. Betydningen av utdanning og livslang læring for den enkelte og for samfunnet er sentralt i dette hovedområdet.
- Det tredje hovedområdet, «Arbeid», omfatter kunnskaper om arbeidslivet og et arbeidsmarked i endring. I det inngår konsekvenser av ulike utdanningsvalg og behov for nyskaping og kreativitet i arbeidslivet. Videre handler hovedområdet om ulike roller i arbeidslivet og fag- og yrkesvalg som tradisjonelt ikke er knyttet til kjønn. Det omfatter også å utvikle ferdigheter i jobbsøking og praktisk utprøving av aktiviteter forankret i kompetansemål i utdanningsprogram i videregående opplæring.

Faget Utdanningsvalg (revidert læreplan juli 2015)

- «Faget utdanningsvalg skal bidra til at elevene oppnår kompetanse i å treffe karrierevalg som er basert på elevenes ønsker og forutsetninger. Faget skal bidra til å gi elevene en forståelse for betydningen av utdanning, arbeidsdeltakelse og livslang læring. Faget skal gi kunnskaper om hva forskjellige utdanningsveier kan føre fram til, og gi innsikt i et arbeidsmarked i endring.»

Utdanningsvalg forts...

- «Sammen med veiledning gitt av skolens rådgivning skal faget utdanningsvalg legge til rette for kunnskapsbaserte valg av utdanning og yrke.»

Fagfornyelsen og kjerneelementer

Hovedelementer og sentrale begreper	Sentrale tenkemåter	Sentrale metoder og arbeidsformer	Kunnskapsområder
<ul style="list-style-type: none"> • karrierelæring • orientering om utdanningsveier • muligheter • personlige valg • arbeids- og yrkesliv • sosial kompetanse • selvinnsett 	<ul style="list-style-type: none"> • reflektere, utvikle økt bevissthet og arbeide med sammenhengen mellom karrierevalg og interesser, verdier, egen identitet og selvbilde, meninger, holdninger, styrker, egenskaper, drømmer, ferdigheter, eget potensial, funksjonsevne og muligheter. • praktisk, virkelighetsnært og relevant 	<ul style="list-style-type: none"> • samarbeid mellom ungdomstrinn og videregående opplæring og mellom ungdomstrinn og øvrig utdanningstilbud og lokalt arbeidsliv • læringsaktiviteter på andre arenaer enn skolen • praktisk erfaring fra ulike bransjer og yrkesområder • sette egne mål og lage karriereplaner basert på innsikt om at ulike valg krever ulike valgstrategier • foreldreinvolvering 	<ul style="list-style-type: none"> • utdanningsveier, yrker og arbeidsliv • hvordan kjønn, etnisitet, sosial klasse (bakgrunn) og andre forhold påvirker karrierevalgene • sammenhengen mellom personlig økonomi og karrierevalg • ulike roller i arbeidslivet, et arbeidsmarked i endring, behov for entreprenørkompetanser og samfunnets fremtidige kompetansebehov • hvordan egne valg kan bidra til bærekraftig utvikling • sosial samhandling og sosiale normer, likhet og ulikheter i arbeidsfellesskap • jobbsøking

Arbeidsgruppens forslag for Utdanningsvalg (2018)

Departementets forslag til læreplan (ute på høring oktober 2018)

- Et kjerneelement: Karrierekompetanser
- Å utvikle karrierekompetanser handler om å forstå og utvikle seg selv og egen læring, og å utvikle en trygg identitet. Det handler også om å utforske utdanningsmuligheter og arbeidslivet. Dette inkluderer ferdigheter i å kunne samle, analysere og ta i bruk informasjon både om utdanning, arbeid og seg selv. Ferdigheter i å håndtere overgangsfaser i livet og ferdigheter i å ta valg og forstå konsekvenser av valg, skal også være en del av faget. Elevene må oppleve karrierelæringen som helhetlig og relevant.

Forslag til ny læreplan i forbindelse med fagfornyelsen av Kunnskapsløftet

- Faget skal bidra til at elevene utvikler en trygg identitet og oppnår kompetanse i å ta gode karrierevalg, basert på kunnskap om personlige interesser og forutsetninger, og om muligheter og krav i utdanningssystemet og arbeidslivet. Gjennom faget skal elevene utvikle sin kompetanse i å håndtere endringer i livet. I et samfunnsperspektiv er det viktig at ungdom har kompetanse om ulike utdanningsveier, om verdien av deltakelse i arbeid og om et arbeidsmarked i endring. Faget bidrar på denne måten til å skape en naturlig sammenheng mellom skole og arbeidsliv. Sentrale arbeidsmåter i faget er utforskning og utprøving. Læringsaktivitetene kan foregå både på skolen og andre læringsarenaer.

Læreplan for utdanningsvalg på ungdomstrinnet

Status: Bearbeidet versjon etter høring

Om faget

Fagets relevans og sentrale verdier

Utdanningsvalg er et sentralt fag for å bidra til at elevene utvikler en trygg identitet og blir i stand til å ta gode karrierevalg basert på kunnskap om egne interesser og forutsetninger og kunnskap om muligheter og krav i utdanningssystemet og i arbeidslivet. Faget skal bidra til at elevene utvikler kompetanse i å håndtere overganger i livet. I et samfunnsperspektiv er det viktig at ungdom har kunnskap om ulike utdanningsveier, om verdien av å delta i arbeid og om hvordan arbeidsmarkedet endrer seg. Faget bidrar til å skape en naturlig sammenheng mellom skole og arbeidsliv og til å motvirke utenforskap.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnlaget for opplæringen. Utdanningsvalg skal bidra til at elevene tar selvstendige karrierevalg, og til at de utforsker karrieremuligheter basert på anerkjennelse, likeverd og likestilling. I faget skal elevene ivareta og utvikle sin identitet gjennom å delta i et inkluderende og mangfoldig fellesskap som balanserer individuelle ønsker og fellesskapets verdier.

Kjerneelementer

Karrierekompetanse

Å utvikle karrierekompetanser handler om å forstå og utvikle seg selv og egen læring, og å utvikle en trygg identitet. Det handler også om å utforske utdanningsmuligheter og arbeidslivet. Dette inkluderer ferdigheter i å kunne samle, analysere og ta i bruk informasjon både om utdanning, arbeid og seg selv. Ferdigheter i å håndtere overgangsfaser i livet og ferdigheter i å ta valg og forstå konsekvenser av valg, skal også være en del av faget. Elevene må oppleve karrierelæringen som helhetlig og relevant.

Tverrfaglige temaer

Folkehelse og livsmestring

I utdanningsvalg handler det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring om at elevene lærer å håndtere medgang, motgang, utfordringer og overganger på best mulig måte. Gjennom læring og samhandling i faget skal elevene få innsikt i hvilke faktorer som har betydning for livsmestring og karrierevalg, bli forberedt på deltakelse i arbeid og livslang læring, og få muligheter til å utvikle et positivt selvilde og en trygg identitet.

Grunnleggende ferdigheter

Muntlige ferdigheter

Muntlige ferdigheter i utdanningsvalg innebærer å mestre relevant fagterminologi, drøfte egne muligheter når det gjelder utdanning og arbeid, vurdere og videreutvikle innspill fra andre og fremme egne meninger.

Departementets forslag til læreplan (ute på høring oktober 2018)

- Et kjerneelement: Karrierekompetanser
- Å utvikle karrierekompetanser handler om å forstå og utvikle seg selv og egen læring, og å utvikle en trygg identitet. Det handler også om å utforske utdanningsmuligheter og arbeidslivet. Dette inkluderer ferdigheter i å kunne samle, analysere og ta i bruk informasjon både om utdanning, arbeid og seg selv. Ferdigheter i å håndtere overgangsfaser i livet og ferdigheter i å ta valg og forstå konsekvenser av valg, skal også være en del av faget. Elevene må oppleve karrierelæringen som helhetlig og relevant.

Om forholdet mellom tre hovedbegreper (slik jeg ser det)

- I kortform beskriver ***karrierekompetanser*** hva det enkelte individ bør inneha av kompetanser for å mestre både nåtidige og framtidige karrieremessige utfordringer. ***Karrierelæring*** beskriver prosessen fram mot utviklingen av en slik kompetanse. Denne læringen foregår både gjennom det en kan kalle hverdagslæring og gjennom organiserte læringsformer (Thomsen, 2015). Jeg legger til grunn at de organiserte læringsformene kan omtales som ***karriereundervisning***. Her finner en ulike former for metodiske tilnærminger en som karriereveileder kan nyttegjøre seg i arbeidet med å fremme karrierelæring av karrierekompetanser.

Kompetanse – karrierekompetanse

Ikke fagkompetanse

- som å kunne snekre, jobbe med barn, skrive en rapport, reparere biler, behandle kunder, kjøre truck, bruke data, veilede, operere.

Ikke bare employability-skills

- samarbeide, ta instruksjoner, jobbe selvstendig, være fleksibel, snakke i forsamlinger, jobbe i et bestemt tempo, sosial kompetanse, møte opp.

Men

kompetanse som setter mennesker i stand til å håndtere sin karriere i forandring og overganger

Hva er kompetanse?

Kunnskaper: å kunne og å vite (know that)

Ferdigheter: å få til og å gjøre (know how)

Egenskaper: å være den du er

Holdninger: å mene det du mener

Verdier: det som er viktig og verdifullt for deg

Her går et etisk skille

Kan
læres

Kan utforskes og
utfordres

Øvelse

- Gå sammen i grupper på tre til fem
- Fortell kort om dine utdannings- og yrkesvalg så langt i livet for de andre.
- Prøv å få med hva du la til grunn for hvorfor du valgte utdanning “a” foran “b”

Diskuter

- Hvilke likheter og forskjeller er det mellom valgprosessene deres?
- Hvis du skal beskrive mønstret i måten du har valgt med en setning/ord; hva vil det være?
  - For eks fulgt strømmen, det bare ble sånn, veloverveid... eller..

Mange måter å velge på #2

1. Samleren (Gathering): «Jeg vil samle mest mulig informasjon og innspill for å finne ut hva som er riktig valg for meg.»
2. Bekrefteren (Validating): «Jeg vet hva jeg vil og jobber systematisk med å finne informasjon og argumentasjon som understøtter valget jeg planlegger.»
3. Tvilende og besluttsom (Satisficing): «Jeg aner ikke hva jeg skal velge, men jeg må finne noe å velge så fort som mulig.»
4. Den fast bestemte (Fixed): «Jeg vet hva jeg vil og trenger ikke noe mer input.»
5. Den oppgitte (Disengaged): «Jeg bryr meg ikke om valget, og det får bare bli som det blir.»

**Kan dere
kjenne igjen
noen av
beslutnings-
typene i
historiene
deres?**

Valgkompetanse

- Evne å ta gode valg. Dette innebærer kunnskap om forskjellige måter valg kan tas på, bevissthet om måten en selv velger, i tillegg til en bevissthet om hvilke valg som kan være hensiktsmessige i situasjonen.

Et av fire kompetanseområder en finner i DOTS-modellen til Watts & Law (1977), men også i de fleste andre teorier og rammeverk for karrierekompetanser. De tre andre områdene i DOTS-modellen er:

Mulighetsoppmerksomhet (Opportunity awareness)

Kompetanser i å takle overganger i karrieren (Transition learning) og

Selvbevissthet (Self awareness)

valgkompetanse

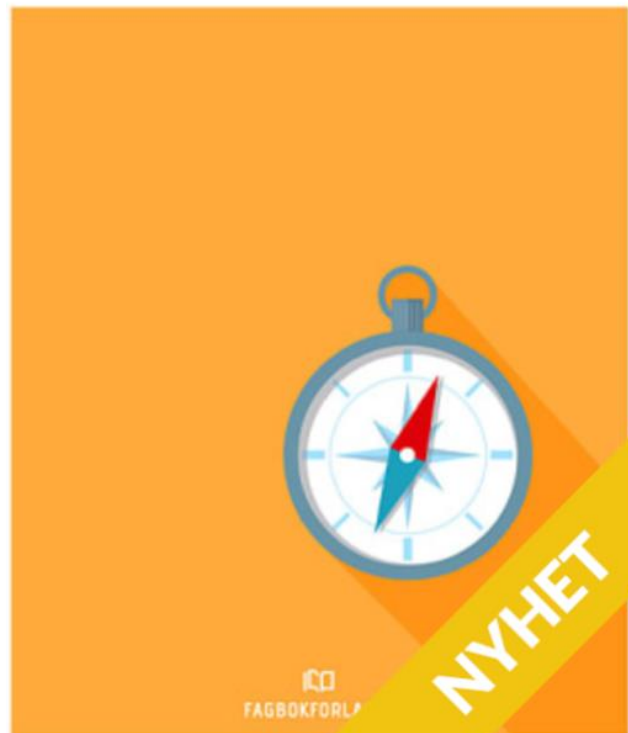
- Om viktigheten av å utvikle en kompetanse i å håndtere valgsituasjoner skriver Højdal og Paulsen (2007): «I en tid, hvor forandring nærmest er blevet grunnsubstansen i det moderne menneskes liv, bliver evnen til at treffe valg – og at vælge om igen – en av de tilbakevendende livsopgaver, som alle må være i stand til at mestre» (s. 11).
- Ut fra en slik forståelse bør veisøkeren spille hovedrollen i sin egen valgprosess ved å få hjelp til å hjelpe seg selv.

Veiledningsmetodisk utgangspunkt

- Bygger på en tanke om at
  - Den enkelte er istand til å være med å forme egen utvikling som aktiv deltaker i samfunns- og arbeidsliv
  - Karrierevevling er en livslang prosess, hvor nye handlingsmønstre bør (og kan) læres for å håndtere endring og omstilling
  - Læring og utvikling skjer gjennom refleksjon, konkrete erfaringer og utprøving i “det virkelige liv”

Øvelsen er hentet fra:

Erik Hagaseth Haug
**KARRIEREKOMPETANSER, KARRIERELÆRING
OG KARRIEREUNDERVISNING**
Hva, hvorfor, hvordan, for hvem og hvor?

Nyttige ressurser på nett

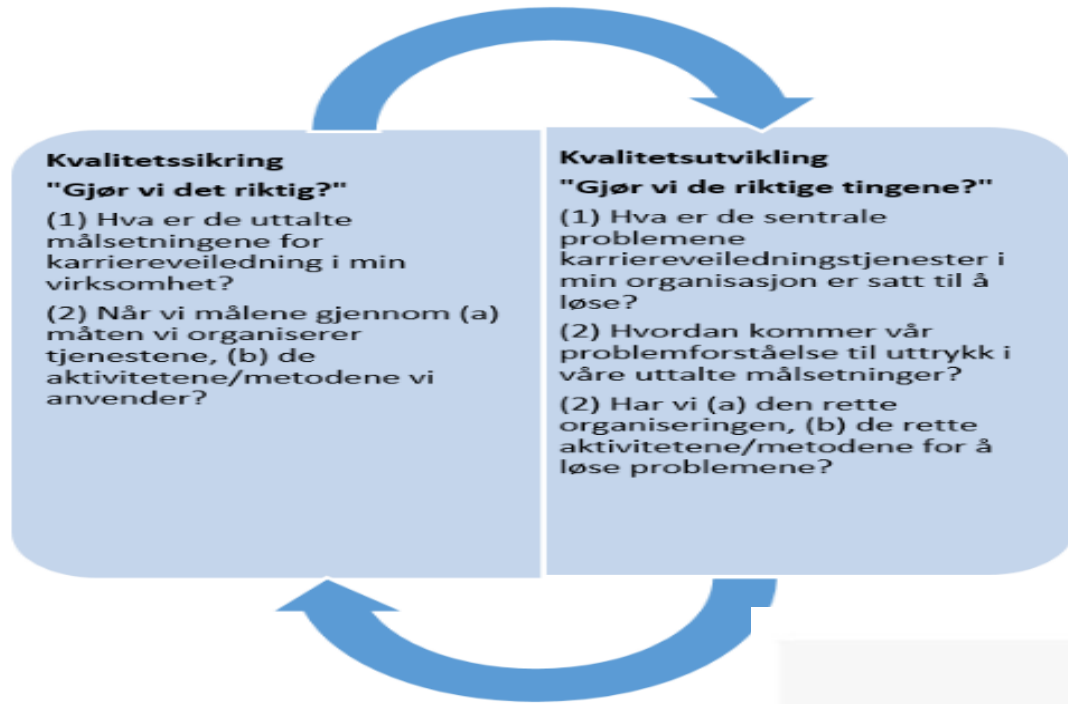

FAGET UTDANNINGSVALG

Her finner du artikler og oppgaver fordelt på kompetansemålene i faget utdanningsvalg.

Mellomarbeid

- Ta utgangspunkt i noen av dine egne planer og opplegg for perioden oktober til desember.
- Hva harmonerer godt med fagets nye profil og kjerneelement? Hvorfor?
- Hva bør/kan du endre slik at planene/oppleggene harmonerer enda bedre med fagets nye relevans/kjerneelementene? Hvordan?
- Prøv ut endringene og skaff deg erfaringer.
- Finn ut hva elevene tenker er det viktigste i faget.
- På januarsamlingen skal hver enkelt deltaker presentere sine erfaringer fra utprøvingen (i grupper). Elevenes tanker om hva som er det viktigste i faget må være en del av presentasjonen.
- Skolebasert erfaringsdeling – ledelsen på den enkelte skole organiserer dette

Hentet fra Haug, 2018 (veilederforum)

Kolbs eksperimentelle læringsssirke

Anbefalt rekkefølge på oppgaver i mellomperioden

- Ta utgangspunkt i noen av dine egne planer og opplegg for perioden oktober til desember.
- Finn ut hva elevene tenker er det viktigste i faget.
- Hva harmonerer godt med fagets nye profil og kjerneelement? Hvorfor?
- Hva bør/kan du endre slik at planene/oppleggene harmonerer enda bedre med fagets nye relevans/kjerneelementene? Hvordan?
- Prøv ut endringene og skaff deg erfaringer.

Neste samling

- **Januarsamlingen (10. januar)** vil ha fokus på
  - fagets kompetansemål, hvordan målene i faget kan sees i sammenheng, og hvordan du kan legge opp til spennende og elevaktive læringsaktiviteter gjennom året.
  - Erfaringsdeling fra mellomarbeidet

Evaluarings:

<https://dekom.no/>

DEKOM *Desentralisert kompetanseutvikling
ved Høgskolen i Innlandet*

HJEM | FAGNETTVERK 2019-2020 | OPPLAND | OSLO OG AKERSHUS | PRESENTASJONER | OM | KONTAKT | EVALUERING

